

A HAJNALMADÁR MAGYARORSZÁGON

Írta : *Agárdi Ede*

The Wall-Creeper in Hungary

By *E. Agárdi*

A hajnalmadár (*Tichodroma muraria*) egyike azoknak a madaraknak, melyet mint „ritkaságot” kezeltek a magyar madártani irodalomban. *Vönöczky-Schenk* (1929) így emlékezik meg róla : „A hajnalmadár Magyarországon ha nem is túlságosan ritka, de mindenesetre a ritkán látható madarak közé tartozik.”

Saját megfigyeléseim Pécsváradon arra a gondolatra vezettek, hogy a magyar irodalom adatait összeállítva, pozitív alapon világítsuk meg a kérdést. A munkámban segítségemre jött a Madártani Intézet a le nem közölt adatoknak rendelkezésemre bocsátásával.

A magyar irodalomban először *Grossinger* említi meg a hajnalmadarat (1793), de ő még előfordulási helyet nem említ meg. *Schönbauer* 1795-ös névjegyzékébe szintén felvette a hajnalmadarat. *Mitterpacher* (1799) is megemlíti. Első pontos adatot 1837-ből *Petényi* közli Vernárról (Gömör m.).

A történelmi adatok után most már rátérhetünk elterjedésének ismertetésére.

Magyarország területén a hajnalmadár nem fészkel, bár *Vásárhelyi* adatai alapján nincs teljesen kizárva alkalmi költése a Bükk hegységben.

A Kárpátok övén ellenben költ a hajnalmadár. Egyetlen bizonyító fészkalj a M. Nemzeti Múzeumban található, melyet *Koczván Antal* (Zuberec) az Obosita csúcson gyűjtött (dátum hiányzik). Azonban több irodalmi adat áll rendelkezésünkre költéséről.

A Tátrában 1850. évben *Wodzicki* figyelte meg. *Schauer* 1861. évben a Kosadisko völgyben és a Béilai Mészköhegységben, Murányon látta nyáron. *Greisiger Mihály* is a Bélai és Javorinai Mészköhegységben figyelte meg. *Hulyák Valér* a *Vigyázó—Hefty*-féle Tátra-kalauzban írja, hogy 1914. évben Drechslerhäuschenben és a Bélai Mészköhegységben fészkel. *Hradszky József* szerint Szepesváralja melletti 606 m magas mészkőn, a Dreveniken fészkel. *Vönöczky-Schenk* (1929) azt írja, madarunk Liptóban és a Hermancei völgyben (Zólyom) fészkel.

Ezenkívül számos megfigyelés van, mely a közeli fészkelésre utal: *Petényi* vernári adata (1837) után, 1837—1847 közt *Rainer* 3 darabot szerzett a Magas Tátra vidékéről. 1882. áp. 25-én *Greisiger* Szepesbélán figyelte meg. 1894. dec. 22-én *Lendl Adolf* Likér községben (Gömör m.) látott egyet. 1894. aug. havában *Greschik Viktor* a Nagytarpataki Völgy (Szepes m.) középső vízesésénél egy sziklatömbön 2 hajnalmadarat figyelt meg. *Weszter G.* a múlt század 90-es éveiben Lőcsén a város falainak keleti oldalán látott

egy példányt. *Weszter* írja, hogy néha még kitavaszkodáskor is látni madarunkat. 1909—1912. években *Darnay-Dornjay Béla* gyakran látta Rózsahegyen a főgimnázium és a templom falán. 1909. júl. 27-én *Greschik Jenő* a Felkai-völgyben az Ewiger-Regen-sziklán figyelt meg egyet. 1926. aug. 26-án *Mauks Vilmos* Szepesbélán látta. Körmöcbányán *Dudich Endre* találkozott vele késő ősszel.

Legtöbb adatunk a hajnalmadárról Erdélyből való. Már 1841. évből van megfigyelés. 1841. júl. havában három darab került *Zeyk Miklós* kezébe, amelyek a Remetei-sziklán, a Tövisi pataknál (Alsó Fehér m) lövettek. 1848. ápr. 5-én kettőt Nagyenyednél a Kákovai kösziklán észlelt ugyancsak *Zeyk. Danford Ch. G.* és *Harvei-Brown J. A.* (1875) Hátszegnél figyelték meg szeptemberben. Madarunk erdélyi megjelenéséről legtöbbet *Bielz E. Albert* ír (1888). Alábbi helyeken figyelték meg *Bielz* szerint: a Strigy völgyében, Vajdahunyad mellett, az Erdélyi Érchegység keleti szélén, Tövis mellett, Nagyszebenben, Nagyenyed és Torockó mellett, a Székelykőn, Talmács mellett, a Fogarasi hegységben, a Vistea Mare, Ucsisora és Ucsa Mare szakadékaiban, Brassóban a kápolnahegyen, Bácsfal mellett a Pietra Maren és a Schulleren, Balánbánya mellett és a Szilágyságban. *Csiki Ernő* a múlt század 80-as éveiben a Vöröstoronyi szoros mellett július hónapban látta. *Lendl Adolf* Boksánbányában figyelte meg madarunkat. Egy 1906. jan. 21-én Csernahévízen lőtt hím példányról ír *Lintia*. Ez a madár a temesvári múzeumba került, ahol most (1946) 3 dátum nélküli példány található Türkösről *Lintia* szerint. *Vönöczky-Schenk* azt írja, hogy gyakrabban előfordul a hajnalmadár Toplecz, Újmoldova, Németbogsán községekben és a Szárkő-hegységben (Krassó-Szörény); a fogarasi Alsóárpás havason, Királykő-hegyeken és a Bucsecsen (Fogarasi), valamint a Székelykőn (Torda-Aranyos). *Csató János* szerint a Maros jobb oldalán fekvő hegyvidék szikláin fészkel. *Radetzky Dezső* azt írja, hogy *Bordán István* a Sztrigy völgyének mészkősziklafalain, a Kudzsir-havasokban többször találta a hajnalmadár fészket tojásaival. *Csath András* Kispereg aradi községben egy ház falán kúszva látott egy példányt 1925. okt. 19-én. *Congreve W. M.* (1929) azt írja, hogy bár neki nem sikerült a hajnalmadárral találkozni a Retyezáton, de megbízható értesülése alapján jól ismert madár ott és többet ki is tömtek. 1942. aug. 1-én *Keve András* a Békás-szoros Pokol nevezetű szurdokának sziklafalán és a műúton figyelt meg egy párt.

A hajnalmadár horvátországi előfordulásai: 1923 telén *Schenk Henrik* Beocsinban (Fruska Gora) lőtt példányt kapott kitömésre. *Vönöczky-Schenk* írja, hogy gyakrabban előfordult Zágrábban, Petrinján, Varasdon, Kutjevon, Severinben, Pregradon, Podsusedben, Sveti-Simunban, Zenggen, Cirkvenicán és Fiumében. *Mastrovic* (1942) szerint: „A tengerparti hegységek szikláin októbertől március végéig meglehetősen nagy számban fordul elő, de mindezideig költési idő alatt sem a Horvát-Tengerparton, sem Észak- és Közép-Dalmáciában nem találták.“

Látjuk tehát, hogy a hajnalmadár a költés ideje alatt és akörül a környező területeken a mészkőhegységet és a Kárpátok szikláit kedveli. A n észköves helyeket azért szereti, mert a mészkő alkalmasabb fészkelés céljából, mint más szilárdabb szikla. Eső, hó, könnyebben vájja ki a fészek-

helyeket a lágyabb mészkőben. A mészkőhegyek gazdagabb rovarvilága is vonzza madarunkat.

Ezeket az adatokat ismernünk kell, hogy a hazai előfordulásokat kellőképpen értékelni tudjuk, melyeket az alábbiakban foglalunk össze:

A Bükkhegységben: a Fauna-Catalógus Felsőtárkány és Montes Bükk lelőhelyeket adja meg (1917). 1921. dec. 8-án *Szeőts Béla* a Szinva-szoros felső végén, mészkőfalon figyelte meg a hajnalmadarat, s a következő években ugyanezen a helyen többen is több ízben látták. 1926. nov. 26-án és 1927. okt. 30-án *Mauks Károly* látta madarunkat ugyanezen a helyen. Az utóbbi napon *Mauks* a Szeletabarlangban is megfigyelte és nov. 1-én a Szeletebarlangtól 6 km-re légvonalban, az óhutai völgy mészkő-bányájában. 1927. dec. 3. és 10. közt is látható volt itt a hajnalmadár, és az ottani bányában dolgozó egyik munkás bemondása szerint minden évben látható itt szép madarunk. *Vásárhelyi* azt írja, hogy 1929—1942. évek közt állandóan figyelte a hajnalmadarat Lillafüreden és minden télen megjelent. 1929. évben az elsőt okt. 12-én látta és ez időtől kezdve egész 1930. március 6-ig minden nap csak 1—2 darabot észlelt, és pedig az egi út melletti mészkősziklán, a tó melletti kőbányában, a Palota és Lilla szállók falán. 1930. jan. 11-én egy példányt elhullva talált. Március 6—11 közt számuk nagyon felszaporodott, pl. 8-án 20 darabot látott különböző helyeken. Március 11-től ritkábban voltak láthatók, így márc. 14- és 16-án 1—1 darab, 20-án kettő, április 1-én, 15-én, 27-én és május 1-én 1—1 példány és ez volt az utolsó ebben a szezonban. 1930. okt. 20-án jelent meg a hajnalmadár Lillafüreden; megfigyelt továbbá okt. 26-án, november 4-, 5- és 6-án 1—1 darabot. *Bársony György* 1951. okt. 20-án Újdiósgyőrött, a Kerekhegy egyik falán látta és azt mondja, hogy Lillafüreden elég gyakori. Szarvaskőn, a várromon *Szabó László Vilmos* 1950 októberben látott egyet.

A Mátrában 1940. febr. 4-én *Nagy Gyula* 3 példányt figyelt meg a Gyöngyös-patakon átvezető nagy híd kőfalán Gyöngyössőllymoson, melyekből egyet begyűjtött a Madártani Intézetnek. 1942. febr. 9-én ismét látta a fenti helyen, egyet pedig a község templomtornyának falán.

A Dunántúlon: *Chernel* szerint Sopronban a gimnáziumon megfigyeltek 1—2 példányt. Közelebbi időpont-megjelölés hiányzik. Sopronban a műegyetem falán 1938. febr. 6-án *Breuer György* látott egy példányt. Kismartonban 1910. év telén *Bittera Gyula* a főreáliskola falán figyelt meg egyet. Lékán 1894. szept. 28-án *Lendl Adolf* a váron észlelte. *Chernel* írja, hogy Kőszegen házuk kéményén látta a hajnalmadarat. Időt nem közöl.

Csabrendeken 1917. jan. 13-án *Barcza Lászlóné* a földszintes kastély ablakpárkányán 3 méterre a talajtól látott egyet. Ugyanitt 1928. febr. 24-én *Barcza László* figyelte meg. 1952. okt. 12-én *Keve András* Sümegen a várromon észlelt egyet, és rá egy hétre, okt. 19-én *Csiki László* jelentette a Kisapáti községhez tartozó Szentgyörgyhegy híres „kőszakjairól” és *Hertelendy Géza* Badacsonyból, 1952. dec. 15-ről, ahol vakolatlan kőházon keresgélt.

Badacsony bazaltoszlopain 1912. okt. 12-én *Chernel Miklós* látott egy hajnalmadarat. 1918. okt. 22-én *Chernel István* a tördemici sziklákon látta. 1919. okt. 21-én ugyanitt találta, majd 1924. okt. 14-én *Chernel Istvánné* is. Ugyanezen a napon *Meszlényi Pál* a Szentgyörgy hegyen is látta. *Entz Géza*

és *Homonnay Nándor* figyelte meg Tihanyban a Biológiai Intézet falán. *Keller Oszkár* Keszthelyen, ház falán találkozott vele (közelebbi időpontok hiányoznak). 1950. okt. 8-án *Keve Gyenesdiás* mellett egy kis kőfejtőben észlelte.

Veszprém városában a Várhegy falain és a Szentbenedek-hegy dolomit-sziklafalain 1912 telén látta *Darnay-Dornyay Béla* madarunkat, ugyancsak ő bukkant a hajnalmadárra 1922. ápr. 13-án a Bakonyhegységben, a Cuhavölgyben. Pannonhalmán is megfigyelték a hajnalmadarat nagy hidegben.

A Gerecse-hegységben Lábatlan községben 1940. febr. 18-án *Sághy Antal* gyűjtötte. *Sághy* szerint előfordult még: 1941. nov. 27-én, 1942. dec. 2-án, 1943. okt. 31-én ugyanitt egy-egy példány, 1943. nov. 27-én 3 darab; 1952. okt. 15—30 közt Süttőhöz tartozó kőfejtőkben; 1952. novemberben Tardos és Dunaalmás községekhez tartozó kőbányákban 1—1. 1953. jan. 23-án a süttöi kőbányában szintén látott. *Sághy* összegyűjtött adatai szerint 1912—13 évben a Feketebányában, 1922-ben a Bersekibányában és a Sárkánylyukban észleltek egy-egy példányt, továbbá Dorog községben 1944. ápr. 10-én 1 darabot.

A Pilis-hegységben és a Budai hegyekben: *Vönöczky* (1917) megemlíti Visegrádot. 1897. dec. 29-én *Herman Ottó* Budaörs kopár hegyein látott egy példányt. *Warga Kálmán* egy nyári tollruházatban levő him példányt észlelt Pesthidegkút határában a Fazekashegy sziklás oldalán 1926. dec. 26-án.

Greschik Jenő szerint a főváros budai oldala kedvelt tartózkodási helye a hajnalmadárnak. *Madarász Gyula* szerint 1860. márc. 15-én a budai várpalotában fogtak egyet. 1926. szept. 30-án *Kamenitzky Sándor* a Várhegyen látta. 1951. dec. 20-án *Pátkai Imre* a Krisztinavárosi templom falán figyelte meg egy példányt, dec. 22-én az alagút krisztinavárosi bejáratánál. 1952. okt. végén az Öntőház utcában a vár falán látta. *Madarász* említi (1899), hogy a Gellérthegyen gyakran megfigyelték. 1948. január közepén *Jánossy Dénes* a Dunára tekintő sziklafalakon észlelt egyet. 1951. okt. 29-én *Endrődy Sebő* az Orlay u. egyik házának falán kettőt figyelte meg (ugyanezen a napon a pesti oldalon is látták). 1952. jan. 21-én *Endrődy* és *Lengyel* közlése szerint a Szent Imre herceg úti gimnáziumba berepült egy példány, melyet legyen-gülve fogtak el.

1952. dec. 26-án *Szijj László* a Rózsadombon egy ház kéményén látott egyet. 1937. márc. 29-én *Vertse Albert* a pasaréti ferences templom tornyának falán észlelte.

A múlt század 90-es éveiben *Navratil Dezső* figyelte meg madarunkat a kurulesi dülő kőfejtőjében. 1929. okt. 22-én *Vigh Gyula* a zugligeti Tündérhegyen a Remeteszikla alatt egyik kőfejtő meredek sziklafalán figyelte meg egyet. 1948. nov. 14-én a kissvábhegyi kőfejtőben észlelték. *Sebeházy-Stoflitz* preparatoriumába egyik év április havában a Zugligetből küldtek be egy példányt.

A további dunántúli adatoknak elébevágva most előbb letárgyaljuk az összes budapesti előfordulásokat, hiszen a főváros körengetege a hajnalmadár részére nem jelent mást, mint egy egységes szikla-vidéket. 1949 decemberben *Szabó L. V.* a Margitszigeten a romokon látott egy példányt. *Vasvári* a Lánchíd pillérjein látta. 1925. dec. 5-én a Belvárosban

találkozott *Vönöczky-Schenk* hajnalmadárral, amint épületek ereszein és az esőlevezető csatornák környékén kutatott az ott rejtőző rovarok után. 1948. febr. 15-én *Keve* a Gellértheggyel szemben a pesti dunaparton ház falán látott hajnalmadarat. A kissvábhegyi megfigyeléssel egy napon 1948. nov. 14-én *Szijj László* a Reáltanoda utcában (Belváros) látta. 1948. dec. 3-án *Keve* az Erzsébet-híd alatt látott repülni egyet. 1951 októberében *Sziráczy Sándor* észlelte a Mester utcában ház falán. *Dorning Henrik* Kőbányán a templomon figyelte meg 1926. dec. 22-én. Végül következik a városligeti Vajdahunyad várának fala, ahol *Warga* szerint régebben is több ízben láttak hajnalmadarat. A Madártani Intézet 1945—1952 közt ide lévén ideiglenesen elhelyezve, a megfigyelések rendszeressé váltak. 1947. nov. 8-án *Pátkai* itt lőtt egy példányt. 1949. jan. 21- és 22-én ugyanitt figyelte meg *Keve*. 1949 november második felében *Pátkai Imre* és *Bancsó Lajos* több napon át észlelték; 1950. nov. 6-án ismét *Pátkai* látta itt; 1951. jan. 6-án szintén; 1951. okt. 29-én ismét megjelent a hajnalmadár a falon. 1951. dec. 18-án *Pátkai* a közeli Ezredéves Emlékművön figyelte meg.

Ezek után visszatérhetünk a dunántúli előfordulásoknak ismertetéséhez. A Balaton sík somogyi partján is észleltek hajnalmadarat és pedig 1936. febr. 22-én *Szalay Lajos Elemér* Fonyódon egy földszintes ház faláról ejtett el egyet.

A Mecsek déli oldalán és az ahhoz csatlakozó Villányi-hegységben számos megfigyelést végeztek a hajnalmadárról. Villány község kőbányájában 1905 márciusában észlelték *Pfennigberger József* közlése szerint. Előtte 2—3 évvel is láttak itt hajnalmadarat és pedig párban.

1917 október első felében és 1918. év márciusában Pécsen a székesegyházon *Radetzky Dezső* látta a hajnalmadarat. 1930-ban *Páldy Géza* azt írja, hogy hat év óta minden esztendőben találkozott hajnalmadárral Pécsen. 1936. jan. 20. és 30. közt *Páldy* a pécsi MÁV üzletvezetőségi épület kéményén észlelte és 1937. dec. 23-án szintén látta ugyanitt. 1948. nov. 16-án *Geréby György* figyelte meg Pécsen.

Magam megfigyeléseimet Pécsváradon és a szomszédos Zengővárkony községben végeztem. 1928. ápr. 1-én az utóbbi község határában, a műúton levő nagy kőhíd falán kúszva láttam egyet. 1913. márc. 2-án és 21-én Pécsváradon, a róm. kat. templom belsejében röpködött. 1914. jan. 11-én ugyancsak itt mozgott; ugyanígy 1928. dec. 25-én; 1939. nov. 17. és 1940. ápr. 13. közötti időszakban a templom belsejében telet át. 1952. okt. 26. és 1953. márc. 29. közti időben 8 esetben a templom belsejében, egy ízben ablakon, kívül, egy ízben éppen rárepült kívülről a templom ablakára és a salun keresztül a toronyba jutott. A templom tornyából be tudott jutni a templom padlására, onnan pedig a mennyezetben levő nagy kerek nyíláson át a templom belsejébe. Tehát ki is járt a templomból és a telet szerencsésen áthúzta, mígnem március végével eltűnt.

Lényegesen kevesebb adat áll rendelkezésünkre az Alföldről. Debrecenben figyelte meg *Sóvágó Mihály* 1943. nov. 17-én az egyetem keleti falán (1 db). 1928. okt. 23-án *Györgyey Adolf* látott Tápiógyörgyén egy a házuk tetején röpködő hajnalmadarat. *Festetics Antal* 1954. jan. 10-én Csorváson látta. *Beretzky Péter* szerint 1945 szeptemberében Szegeden a klinkertéglából épült hatalmas dómon és a dómtéri árkádokban

több napon keresztül látták. Ugyanitt észlelték 1946. márc. 9—12. közt és 1953 február második felében is mutatkozott itt, valamint a város több pontján. 1946 szeptember első hetében a Maros parti Deszk községben lőttek egyet. A Bácskából az alábbi helyekről vannak megfigyelések: 1925. okt. 18-án Újverbászon a téglagyárnál lőttek egyet *Schenk Henrik* szerint. *Vönöczky-Schenk Jakab* mint gyakrabban előforduló madarat említi meg Kula községből.

A hajnalmadárra vonatkozó gyűrűzési adatok nincsenek, így mozgalma pozitív adatok alapján nem állapítható meg, a fenti megfigyelések azonban elég világosan mutatják, hogy egy vertikális vonuló madárfajról van szó, mely télen az alacsonyabb vidékekre húzódik le a nem nagyon távoleső költési területéről, a magas hegységekből és áprilisban újra visszavándorol oda.

Ezt bizonyítja aránylag korai érkezése. A legkorábbi adat szeptember első hetéből való Deszkről (*Beretzk*), pedig ebben az évben az ősz hosszú és meleg volt és a tél rövid ideig tartott. A másik korai adat a Dunántúl nyugati feléből, Lékáról származik: szeptember 28 (*Lendl*). Általában azonban októberben érkezik csak meg és március végén, áprilisban vonul vissza, ahogyan saját magam is megfigyeltem Pécsváradon 1952/53 telén áttelelését. Feltűnő kései adat *Darnayé* a Bakonyból (ápr. 13.), valamint *Vásárhelyi* adatai a Bükkből (ápr. 27., május 1.). A megjelenési dátumok feltűnő egyenletes eloszlása relatíve közeli mozgalmra vall. Még a visszahúzódási adatok is egyeznek, csupán a kései bükki adatok mutatnak irányt a Tátra felé. Lehetséges, hogy a lékai korai érkező az osztrák Alpokból jött, viszont a mecseki és délalföldi adatok a balkáni látogatást is sejtetik, részben pedig az erdélyit.

Az adatok túlnyomó többsége a Dunántúlról adódik, aminek egyszerű ökológiai magyarázata van, hogy ti. a hajnalmadár hegyi madár, mely az Alföldön kevésbé találja meg a részére kedvező táplálkozási helyeket, bár az Alföldet sem kerüli el.

Több összevágó adat azt mutatja, hogy nem ugyanazon példányról van szó még egy kisebb körzetben sem, mint pl. Budapest, tehát nemcsak magános madarak kóborolnak el. A budapesti Vajdahunyadváran vagy a Gerecsében történt észlelések, valamint saját megfigyeléseim Pécsváradon a templomban, azt bizonyítják, hogy ahol a rendszeres megfigyelésre lehetőség nyílik alkalmas helyen, sokkal gyakoribb a hajnalmadár, mint azt az elszórt adatokból sejtettük. A hajnalmadárnak tehát rendszeres mozgalmi vannak, azonban mivel csak egyesével-kettesével mozog, könnyen kikerüli a megfigyelők figyelmét.

A nálunk előforduló példányok ökológiájára vonatkozólag azt a következtetést vonhatjuk le, hogy télvíz idején az épületek falán szeret mozogni, legyen az nagyobb épület vagy egyszerű vályog kunyhó (Deszk, Fonyód). Az utóbbiakra azonban csak kényszerűségből fanyalodik. Szereti a terméskő falakat (Vajdahunyad, Lánchíd, Badacsony), de ezek hiányában minden cirádás épületet szívesen felkeres. Különösen kedvezett neki Budapest ostrom utáni állapota, amikor Budapesten a házak falának vakolata sok helyen hiányos volt (Bp. Belgrád rakp.), ahol például tavasszal ugyanazon a helyen a seregély is költött. Nagyobb épületek belsejébe is szívesen behúzódik és

hosszabb ideig tartózkodik ott (Pécsvárad). A romok hasonlóképpen kedveznek életfeltételeinek (Sümeg, Szarvaskő). A mészkőfejtők (Gerecse), az ún. „Kőpor” bányák is alkalmasnak látszanak életének (Zugliget, Gyenesdiás). De természetesen sziklákon is mutatkozik (Badacsony és környéke, bazalt; Bükk, mészkősziklák).

Táplálkozására vonatkozólag hazai viszonylatban csak nagyon keveset tudunk. *Greschik* (1929) végzett vizsgálatot: egy októbervégi példány gyomrában kaszáspókokat, fülbemászót, pattanóbogarat és lepkét talált (Phalangium sp. 9 db, Forficula auricularia 4 db, Hypnoidus pulchellus 1 db, Noctua sp. 1 db). Ezen állatokból egyedül a bogár mutat arra, hogy ez a példány még a hegyvidékről származott. A *Pátkai*-féle példány gyomrában (Városliget-Vajdahunyad, 1946. nov. 8.) a következők voltak találhatóak (legyek, pók, bogár):

Muscidae	4—5	Arachnoidea	2—3
Larvevorida	1	Coleoptera	1

A rendkívül töredékes, szinte meghatározhatatlan anyag vizsgálatát *Sziij József*nek köszönhetem.

Táplálkozására vonatkozólag érdekes adatokat közöl *Keve*, aki a Békás-szorosban nemcsak a sziklafalon látta keresgélni, hanem a műúton lótrágya közt turkálva találta.

A hajnalmadár a fentiek alapján minden olyan sziklafalon, épületen várható, melynek repedéseiben rovarok rejtőzködhetnek, bár jobban szereti a nagyobb épületeket, a kisebbekre csak kényszerűségből szorul rá. Így szórványos mozgalma könnyen kikerülheti a figyelmet, de október—március közt minden télen vendégünknek tekinthetjük, főleg a hegyes vidéken. Kivételesen már szeptemberben és az északi hegyekben még májusban is találkozhatunk hajnalmadárral.

Irodalom — Literatura

- Dr. Barcza László*: Hajnalmadár Csabrendeken. (Aquila, 1927/28. p. 389.)
Dr. Barcza Lászlóné: Hajnalmadár Csabrendeken. (Aquila, 1916. p. 349.)
Bársony G.: Hajnalmadár Újdiósgyőrött. (Aquila, 1948/51. p. 250.)
Dr. Beretzk Péter: Hajnalmadár Szegeden és környékén. (Aquila, 1944/47. p. 168.)
Bittera Gyula: Hajnalmadár Kismartonban. (Aquila, 1912. p. 413.)
Congreve, W. M.: Some Notes from South-Western Transsylvania and the Barat of New-Romania. (Ibis, 1929, p. 443—491.)
Chernelházi Chernel I.: Magyarország madarai. (Budapest, 1899. p. 656—657.)
Chernelházi Chernel I.: Hajnalmadár Badacsonyban. (Aquila, 1918. p. 116.)
Chernelházi Chernel I.: Hajnalmadár Tördemicen. (Aquila, 1918. p. 125.)
Chernelházi Chernel I.: Hajnalmadár Tördemicen. (Aquila, 1919. p. 44.)
Chernelházi Chernel I.: Hajnalmadár Csonkamagyarországon. (Aquila, 1921. p. 47.)
Chernelházi Chernel Istvánné: Hajnalmadár Szentgyörgyhegyen. (Aquila, 1927/28. p. 389.)
Chernelházi Chernel Istvánné: Hajnalmadár Szentgyörgyhegyen. (Aquila, XXXIV—XXXV. p. 432.)
Chernelházi Chernel Istvánné: Hajnalmadár Badacsonyban. (Aquila, XXXII—XXXIII. p. 77.)
Chernelházi Chernel Miklós: Hajnalmadár Badacsonyban. (Aquila, 1916. p. 349.)
Czyżk Ede: A szakállas keselyű. (Aquila, 1894. p. 136—151.)

- Csath András*: Hajnalmadár Kisperegen. (Aquila, 1927/28. p. 389.)
- Csörgey Titusz*: Gyűjtemények. (Aquila, 1903 p. 293—294.)
- Csörgey Titusz*: *Tichodroma muraria* L. (Aquila, 1905. p. 345.)
- Dr. Dornyy Béla*: *Tichodroma muraria* a Bakonyban. (Aquila, 1922. p. 170.)
- Dr. Dorning Henrik*: *Tichodroma muraria* Kőbányán. (Aquila, XXXII—XXXIII. p. 80.)
- Dudich Endre*: *Tichodroma muraria* Kőrmöctányán. (Kócsag, 1932. I. II. p. 17.)
- Geréby György*: *Tichodroma muraria* Pécssett. (Aquila, 1944/47. p. 174.)
- Dr. Greschik Jenő*: A hajnalmadár (*Tichodroma muraria* L.) (Kócsag, 1929. I. p. 22—37.)
- Dr. Györgyey Adolf*: Hajnalmadár Tápiógyörgyén. (Aquila, 1927/28. p. 389.)
- Hegymeghy Dezső*: Hajnalmadár Pannonhalmán. (Kócsag, 1929. I. p. 44.)
- Herman Ottó*: Telelő vendégek hazánkban. (Aquila, 1898. p. 208.)
- Homonnay Nándor*: A Balaton és környéke madarai. (M. Biol. Kut. Int. Munk. 1940. p. 246—276.)
- Jánossy Dénes*: Hajnalmadár Budapesten. (Aquila, 1944—47. p. 168.)
- Kamenitzky Sándor*: Hajnalmadár Budapesten. (Aquila, XXXIV—XXXV. p. 283.)
- Dr. Keve András*: Ornithologische Mittsommer Beobachtungen am Békás Pass (Fragm. Faun. Hung. VI. p. 30—31.)
- Keve A.—Pátkai Imre—Vertse A.*: Hauptmeldung der ornithologischen Balaton Forschung im Jahre 1941. (M. Biol. Kut. Munk. 1943. p. 153—211.)
- Dr. Lendl Adolf*: Ornitho-faunistikai adatok. (Aquila, 1895. p. 187—188.)
- Lintia, D.—Dombrowski, R.*: Paserile romaniei. (Bukaresti, 1946. p. 435.)
- Dr. Madarász Gyula*: Magyarország madarai. (Budapest, p. 148.)
- Mastrovic, A.*: Die Vögel des Küstenlandes Kroatiens I. (Zagreb, 1942. p. 192.)
- Dr. Mauks Károly*: Hajnalmadár a Borsodi Bükk Szeleta barlangjában. (Aquila, 1927—28. p. 388.)
- Nagy Gyula*: Hajnalmadár Gyöngyössolymoson. (Aquila, 1939—42. p. 468.)
- Nagy László*: Hajnalmadár. (A Természet, 1931. p. 14.)
- Pátkai Imre*: Hajnalmadár újabb előfordulása. (Aquila, 1948—51. p. 250.)
- Pátkai Imre*: Hajnalmadár újabb előfordulása Budapesten. (Aquila, 1944—47. p. 168.)
- Badetzky Dezső*: Hajnalmadár Pécssett. (Aquila, 1919. p. 113.)
- Sághy Antal*: Hajnalmadár Süttön. (Aquila, 1952—55. in print.)
- Sághy Antal*: Hajnalmadár Esztergom megyéből. (Aquila, 1939—42. p. 464.)
- Sórágó Mihály*: Hajnalmadár Debrecenben. (Aquila, 1943. p. 406.)
- Schenk Henrik*: Hajnalmadár Újverbászon. (Aquila, XXXII—XXXIII. p. 115.)
- Sziij László*: Hajnalmadár Budapesten. (Aquila, 1944—47. p. 168.)
- id. Szeőts Béla*: Hajnalmadár a Herman Ottó barlang melletti sziklaszorostan. (Aquila, 1922. p. 170.)
- Vásárhelyi István*: Adatok a borsodi Bükk gerinces faunájához. (Erdészeti Lapok, 1942. separatum p. 31.)
- Vásárhelyi István*: *Tichodroma muraria* Lillafüreden. (Kócsag, 1930. III. p. 67.)
- Vásárhelyi István*: Hajnalmadár a Bükkben. (Kócsag, 1936—38. p. 68.)
- Vigh Gyula*: Hajnalmadár Zugligetten. (Kócsag, 1929. I. p.)
- Vönöczky-Schenk Jakab*: Aves, in Fauna Regni Hungariae. (Budapest, 1917. p. 114.)
- Vönöczky-Schenk Jakab*: Madarak I. in Brehm A. Az állatok világa VIII. (Budapest, 1929. p. 372.)
- Vönöczky-Schenk Jakab*: Hajnalmadár téli megjelenése a síkvidéken. (Aquila, 1925—26. p. 253.)
- Vönöczky-Schenk Jakab*: Hajnalmadár Erdélyben. (Aquila, 1916. p. 188.)
- Vönöczky-Schenk Jakab*: Hajnalmadár Erdélyben. (Aquila, 1920. p. 121.)
- Vönöczky-Schenk Jakab*: Hajnalmadár Kákován. (Aquila, 1920. p. 147.)
- Warga Kálmán*: Hajnalmadár Pesthidegkúton. (Aquila, 1927—28. p. 388.)
- Warga Kálmán*: Hajnalmadár Selmechtányán. (Aquila, 1922. p. 212.)
- Zeyk*: Hátrahagyott jegyzékek. (Aquila, 1916. p. 187—188.)